

Hózsza Éva

∴ Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
∴ hozsaeva@eunet.rs

ELHALVÁNYÍTOTT KONTÚROK

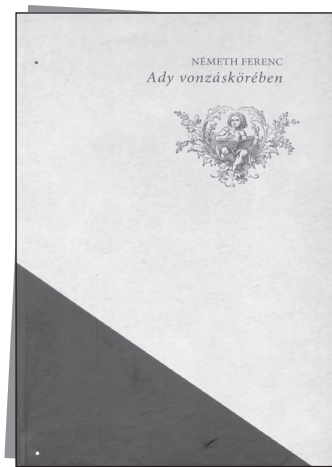
Faded Contours

Németh Ferenc: *Ady vonzaskörében. Todor Manojlović Nagyvárad, Temesvár és Arad között. 1907–1910.* Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2012

Az „elhalványított kontúrok” Todor Manojlović Ady-fordításokkal kapcsolatos nézeteire utal, arra, amit a recepció többször felvetett Ady vonatkozásában, nevezetesen, hogy „fordíthatatlan”. A mai fordítástudomány másként tekint a Manojlović által említett *hűség*-eszményre, a fordíthatatlanság kérdésére, viszont a fordítói munka fokozatainak megjelölése elgondolkodtató. Németh Ferenc kötetének ötödik fejezete Todor Manojlović fordításról vallott 1953. évi nézeteivel zárul. Franyó Zoltán nyomán idézi Németh a következőket: „Még a legjobb fordítás is, mint valami finom fátyol, többé-kevésbé elhalványítja a kontúrokat. Ady tolmácsának az eléje tornyosuló nehézségek ellen még nagyobb erőfeszítéssel kell harcolnia, mint bármely más költő fordítójának” (NÉMETH 2012: 137).

Dobossy László *Ady franciául* című tanulmánya szintén az egyes szerzők fordíthatóságának esélyeire, például a francia Ady-fordítások visszhangtalanságára hivatkozik, ám ez az írás a nyelvek, a kultúrák közelségének nézőpontját is bevonja az Ady-átültetések vizsgálatába: „Bárhon szólalt meg eddig idegen nyelven, mindenütt, amerre követhetem sorsát és visszhangját, értetlenségbe ütközött, kivéve – fölöttébb elgondolkodtatón – a szomszédos irodalmakat...” (DOBOSSY 1988: 349).

Németh Ferenc *Ady vonzaskörében* című új kötete olyan Manojlović-dokumentumokat tesz közzé, amelyek az Ady-recepció szemszögéből válnak megkerülhetetlenné. Túlzás lenne azt állítanunk, hogy a 2012-es év „Ady vonzaskörében” telt el, hiszen a mai Ady-befogadás részletes kutatást, alapos tanulmányokat érdemelne,

viszont a könyvkiadás révén az Ady-kontextus az idei évben előtérbe került. Két kötet is kapcsolódik a nagyváradi évekhez, az egyik a budapesti Noran Libro kiadványa, amelyben Péter I. Zoltán és Tóth János Ady Endre *Egy kis séta* című cikkét, az Ady-életrajz szempontjából fontos pert, egy újságcikk megjelenésének következményeit, a per elfelejtett dokumentumait közli és járja körül (*Ady Endre nagyváradi sajtópere és börtönnapjai*). A kötet reflexív utószava a huszonegyedik század olvasójának dilemmáit veti fel. A végső gondolatok a megközelítés sokrétűségére utalnak: „Joggal kérdezhető, hogy miért érdekes mindez 110 év távlatából? Részben azért, mert bepillantathatunk az egykori monarchiabeli törvénykezés menetébe, és annak bürokratikus nyelvezetébe. Kissé furcsa, hogy ebben az időben már széles körben használták az írógépet, miközben a jegyzőkönyveket és az egyéb peranyagok többségét továbbra is kézzel írták. [...] Fontosnak találjuk azt is, hogy a jegyzőkönyvből megismerhettük Ady viselkedését a törvénytudósok főtárgyaláson” (PÉTER I., TÓTH 2012: 126).

Németh Ferenc forráskutatása, kutatási módszere az említett kötethez hasonlítható, ugyanis a dokumentumok feltárása rendkívül precízen, lépésről lépésre halad, a vizsgált anyag közzététele pedig gazdag fotógyűjteménnyel és névmagyarázattal zárul. A kötet olvasása tehát hátulról, a mellékelt, főként illusztrációs képanyag nézőpontjából is kezdhető, ugyanis azonnal lapozgatásra kész. Németh Ferenc képanyagából a kéziratok és a ceruzarajzok emelhetők ki, például a nagybecskereki Manojlović-hagyatékban fellelhető kézirat, azaz Ady Endre *Hiába hideg a Hold* című versének szerb nyelvű fordítása, a holtnaposok 1909-ben Nagybecskerekre küldött képeslapjának szövege, amelyet Ady is aláírt vagy a már említett sajtóper idején keletkezett Manojlović-önarckép, annak kemény vonásai, a szigorú, inkább a belső távlatra összpontosító tekintet, amely egyben önértelmezésnek is tekinthető. A befogadó számára mégis az 1908. október 11-én hajnalban készült Ady-portré a legizgalmasabb, amelyre a kötet bevezetője is utal. Németh Ferenc a Manojlović naplójegyzeteiben kifejezésre jutó Ady-rajongás interpretálása után a következő adatokat nyomatékosítja: „1908. október 11-én, hajnali fél háromkor Todor egy papírszeletre megrajzolta Ady portréját, s e rajz napjainkig fennmaradt. Ady és Manojlović őszinte barátságát bizonyítja az 1909-ben megjelentetett Holnap-antológia második kötete, amely Manojlović példánya volt, s amely ma Péter László szegedi irodalomtörténész birtokában van. 1909. október 3-án Ady az alábbi sorokkal dedikálta neki a kötetet: »Manojlovićnak, igaz barátsággal, Ady.« [...] Egyébként érdekes, hogy tudomásunk szerint nem maradt fenn egyetlen Manojlovićhoz intézett Ady-levél, sőt közös fotográfia sem, noha joggal feltételezzük, hogy egykor volt ilyen a Manojlović-hagyatékban” (NÉMETH 2012: 9).

A Manojlović-rajz foglalkozó könyv megjelenésének ürügyén ugyancsak joggal kérdezhető, hogy miért érdekes ez a dokumentum és a hálószerű ösz-

szefüggésbe helyezés több mint száz év távlatából. Részben ismét azért, mert bepillantunk a monarchiabeli forrongó város, Nagyvárad irodalmi légkörébe, amelyben Ady szinte mágnesként vonzotta magához a fiatal szerzőket, nem csoda tehát, ha Todor Manojlović is lelkesedik a trónra emelt költőért, a holnaposok törekvéseiért. Németh Ferenc kötetének bevezetője Manojlović dinamikus tettekrederőségét, a szemlélődő magatartáson való túllépés tudatos gesztusát hangsúlyozza. A motivációkutatásban a művelődéstörténeti, a komparatiztikai és az irodalomtörténeti nézőpontok egyaránt érvényesülnek. Németh Ferenc publicisztikai bizonyítékokkal támasztja alá Manojlović aktivitását: „Todoš tehát azokban a nagyváradi években nem pusztá szemlélődje volt a modern líra születésének és felvirágzásának, mondhatnánk akár azt is: Ady Endre irodalmi trónra emelésének, hanem – német, majd később szerb nyelvű Ady-fordításaival – aktív résztvevője is ezeknek az eseményeknek, lelkes népszerűsítője az új magyar költészeti törekvéseknek. Elegendő erre csupán két példát említeni: 1909 novemberében Manojlović két újságcikket közölt a Holnap Irodalmi Társaságról, annak lényegéről és céljairól. Az egyik a budapesti *Független Magyarországn*ban, a másik pedig az aradi *Függetlenség*ben látott napvilágot. Mindkettőben lelkesen népszerűsíti Adyt meg a két, 1908-ban és 1909-ben megjelentetett Holnap-antológia költőit” (NÉMETH 2012: 7–8).

A dokumentumokat tartalmazó kötet befogadása nagyon sokrétű, az erős referencialitás textuális és vizuális téren is megnyilvánul, az olvasó művészetközi közegben mozog, és számos újabban előtérbe került teoretikus álláspont felől juthat el egyfajta megértésig. Az említett komparatiztikai, művelődés- és irodalomtörténeti szempontok mellett felvetődik a média szerepének megnövekedése, valamint az „átültetések” vizsgálatának kulturális aspektusa, a mai fordításelméletek alkalmazásának lehetősége. Vajon „elhalványított kontúrokkal” rendelkező átültetésekről, halványító műveletekről van-e szó, vagy ebben a kapcsolathálóban ez a kérdés nem tartozik a legfontosabbak közé? A kötet célja valóban nem a fordítások újraértékelése, viszont az új kontextusba helyezés továbbgondolkodásra ösztönöz.

A kötetkompozíció a kronologikus sorrendre alapoz, hiszen a naplójegyzetek, a levelek ezt a megoldást kívánják meg, a szemléletbeli nyitottság, a sokféle reflexió viszont megbontja a linearitást, és a befogadó mindinkább az áttűnésekre, az egybefonódásokra koncentrálnak. Németh Ferenc könyve hat nagyobb fejezetre oszlik, a nagybecskereki helyzetképtől, Manojlović nagybecskereki pályafutásától indul, és a nagyváradi holnaposokkal való találkozásig, majd levelezésig terjed. Irodalmi szempontból az Ady-fordításokkal foglalkozó ötödik fejezet válhat kulcsfontosságúvá, a harmadik fejezet viszont a naplójegyzeteket tárja olvasója elé, ebben az esetben a „címek” pusztá évszámok. Manojlović német nyelven, cenzúrával vezette naplóit, amelyek kalandos története is megismerhető a kötetből. A

naplójegyzetek olvasói szempontból lebilincselőek, a kötet szerzője viszont a következőképpen értékeli: „Ezekből kiderül, hogy Manojlovićnak – mai szemszögből nézve – hihetetlenül zsúfolt volt az életvitele, amelyben szépen elfért a nagyvárad, temesvári, aradi, pesti stb. festőkkel és írókkal való barátkozás és levelezés meg az érdekesebbnél érdekesebb olvasmányok, amelyek úgymond Európa felé nyitottak ablakot a fiatal juristának. Olvasmányokat és irodalmi élményeket habzsoló, szenvedélyesen barátkozó és levelező, szertelen fiatalember alakja bontakozik ki ezekből a távirati stílusú jegyzetektől. Nemcsak a nagyvárad holnaposokkal és Adyval barátkozott, hanem a temesvári Dél csoport tagjaival is, amellet a korabeli sajtóban műfordításait is rendszeresen publikálta. Gyakran a nap 24 órája sem volt elegendő számára a barátkozásra, társalgásra, irodalmi vitákra. Eközben jogi tanulmányait alig említette. Manojlović – s ez naplójegyzeteiből is kitűnik – Nagyváradon egy csodálatos világba került, amely őt teljes egészében, minden tekintetben elbűvölte, de mozgósította” (NÉMETH 2012: 66–67). A dokumentumok kutatója tehát az európeerséget és a dinamikus-szenvedélyes életvitelt emeli ki a naplójegyzetek vonatkozásában. A bejegyzések közzélése azért is fontos, mert – ugyancsak mai nézőpontból – a korabeli naplóiírás konvenciói szembeütővé és a magyar irodalom naplójegyzeteivel összevethetővé válnak. Az első Csáth-naplók például kiemelik az adott nap időjárását, Manojlović bejegyzései (kevés kivétellel) szinte „iskolás” módon tömör, reflexiós meteorológiai helyzetjelentéssel kezdődnek, és ezek a naplóiíró hangulatát is gyakran befolyásolják. Az olvasmányélményekkel és találkozásokkal összefonódó, élményszerű értékkeresés a modern, labirintus-szemléletű publicistáról ad képet. Az unalom hajtóerőként hat a naplóiíróra, ezt igazolja az 1908. január 24-én kelt Szegedre vonatkozó bejegyzés, Szeged ugyanis az éjfél utáni megérkezéskor *unalmas*, a továbbutazás azonban *jó*.

Az Ady-fordítások, a „próza” törekvések mai nézőpontú megközelítése alkalmas ad a kritikai recepció sűrített áttekintésére, a *Vér és arany* című kötethez való böngésző viszonyulás kifejtésére, valamint a kulturális kontextus megvilágítására. Számos probléma vetődik fel, ezek közé tartozik például a versfordítások bibliográfiájának hiánya, amelyből pontosan kiderülne, milyen itthoni és külföldi német lapokban publikált Manojlović, valamint az is, hogy a későbbi években hogyan viszonyult az Ady-hagyatékhoz, mikor és hogyan követte a „nyugati példaképeket” (BORI 1987: 115). A kötet IV. fejezetének címei eltérést mutatnak a többi fejezethez képest, ezek ugyanis az összegabalyodás, a szövevényesség lehetőségét csillantják meg, a hálószerűség a térkontextus látószögéből érvényesül. A hat cím a következő: *A holnaposok nagyváradai matinéja*, *A Holnap-antológiák*, *Nyugat-matiné Nagyváradon*, *A temesvári Nyugat-matiné*, *A Holnap aradi bemutatkozása*, *A temesvári Dél csoport tagjaként*.

Rendkívül fontosnak tarthatjuk a mediális fordulatra, a sajtó és a publicisztikai műfajok egyre hangsúlyozottabb pozíciójára való utalást, amely a modern-

ség korában az irodalmi életet is átalakította. Németh Ferenc tehát nemcsak versfordításai miatt, hanem korabeli publicisztikája szempontjából is kiemeli Todor Manojlović szerepét Ady Endre recepciójának alakításában. Az *Ady vonzaskörében* című kötet értéke a magyar irodalom szemszögéből az Ady-recepció megmozgatásában, gazdagodásában rejlik. Németh Ferenc elsősorban művelődéstörténész, ebben a kötetében is ez a nézőpont dominál, és különösen kiemelkedik a nagybecskereki vonatkozások feltárása. A kötet azzal a nagybecskereki adomával kezdődik, miszerint Ady Endre azért került Nagyváradra, mert a nagybecskereki *Torontál* című lapnál, ahol munkatársnak ajánlkozott, nem kaphatta meg az állást. Todor Manojlović nagybecskereki indulásával kapcsolatban rengeteg adatot, összefüggést tartalmaz a kötet, amely az első olvasás után újabb böngészésre csábít.

IRODALOM

- BORI Imre 1987. Ady Endre a szerbhorvát irodalomban (1906–1944). – Bori Imre 1987. *Tanulmányok a magyar–délszláv irodalmi kapcsolatokról*. Forum, Újvidék, 115.
- DOBOSSY László 1988. Ady franciául. – Dobossy László 1988. *Válságok és változások*. Esszék, tanulmányok a francia irodalomról. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 349–352.
- NÉMETH Ferenc 2012. *Ady vonzaskörében*. Todor Manojlović Nagyvárad, Temesvár és Arad között. 1907–1910. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2012
- PÉTER I. Zoltán–TÓTH János 2012. *Ady Endre nagyváradai sajtópere és börtönnapjai*. Egy kis séta. NORAN Libro, Budapest